

DERLEME SÖZLÜĞÜ'NDE YALAN VE YALANCI ANLAMINDA KULLANILAN SÖZCÜKLER

WORDS USED INSTEAD OF LIE AND LIAR WORDS IN THE COMPILATION GLOSSARY (DERLEME SÖZLÜĞÜ)

Özgül ÖZBEK *

* Arş. Gör. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türkiye, E-mail: ozgulozbek@comu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3519-4226>

Geliş Tarihi: 18 Ekim 2020; Kabul Tarihi: 09 Aralık 2020
Received: 18 October 2020; Accepted: 09 December 2020

ÖZET

Derleme Sözlüğü, halk ağzında yaşayan sözcüklerin tespit edildiği, Türkçenin söz varlığının ortaya çıkarılmasını sağlayan çok önemli bir eserdir. Çalışmada Derleme Sözlüğü'nde yalan ve yalancı anlamında kullanılan sözcükler belirlenmeye çalışılacaktır. Sözlükte anlam karşılığı olarak yalnızca yalan veya yalancı anlamı verilmiş olan madde başları "Tek Anlamlı Sözcükler" başlığı altında incelenirken söz konusu sözcüklerle birlikte başka kavramlarla da anlamı verilmiş olan madde başları "Birden Fazla Anlamı Olan Sözcükler" başlıkları altında incelenecektir. Bu yapılırken sözcükler yapıları bakımından da sınıflandırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Derleme Sözlüğü, Derleme, Yalan, Yalancı.

ABSTRACT

Compilation Glossary (Derleme Sözlüğü) is a significant work enabling to uncover the vocabulary of Turkish language where folkloric colloquial speech elements still survive. In the present work, words inferred as "yalan" (lie) and "yalancı" (liar) in the Compilation Dictionary are identified. In the mentioned Glossary, only the item titles in which "yalan" and "liar" words are defined under the subtitle "Words expressed with only one meaning". The item titles defined with other concepts are studied under the subtitle: "Words expressed with more than one meaning". Words are also classified according to their structures in this study.

Keywords: Compilation Vocabulary, Derleme Sözlüğü, compilation, yalan (lie), yalancı (liar).

1. Giriş

Türkçenin söz varlığını oluşturan yapıları, ölçünlü dil olarak adlandırdığımız dilin dışında Anadolu ağızlarında da ele almak gerekir. Aksan, *Türkçenin Sözvarlığı* adlı eserinin *Anadolu Ağızlarının Sözvarlığı* başlığı altında “*Anadolu ağızlarının sözvarlığı incelenecek olursa bu ağızların Türk dili tarihi, Türk kültürü araştırmaları bakımından çok önemli bilgiler ve gerçekler ortaya koyduğu görülecektir.*” açıklamasıyla ağızlardaki söz varlığının önemi konusuna işaret etmiştir (Aksan, 2015: 229). Ölçünlü dilde tek bir sözcükle ifade edilen bir anlamın ağızlarda hangi sözcüklerle karşılandığını göstermek bu incelemenin amacı olacaktır. Böylelikle Türkçenin söz varlığının zenginliği ortaya konulacaktır.

Türkçe Sözlük'te *yalan* sözcüğü “1. Doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz, kıtır. 2. Yalancı kimse. 3. sf. Uydurma.” (Türkçe Sözlük, 2011: 2510), *yalancı* sözcüğü ise “1. Yalan söylemeyi huy edinmiş olan kimse. 2. sf. Gerçek olmayan, gerçeğe benzetilmiş.” (Türkçe Sözlük 2011: 2511) olarak tanımlanmıştır. Çalışmada *yalancı* sözcüğünün ilk anlamını içeren yapılar ele alınmıştır.

Yalan ve *yalancı* sözcüklerinin kavram, anlam ve biçim boyutu, Bayraktar'ın *Kavram, Anlam ve Biçim Boyutunda Yalan İle Yalancı Sözcükleri* adlı çalışmasında incelenmiştir (Bayraktar, 2015: 319). *Yalan* sözcüğünün Türkçenin eski dönemlerinden itibaren kullanımı da Çabuk'un *Yalan Kelimesi* adlı çalışmasında ele alınmıştır (Çabuk, 2015: 291). Bu çalışmada ise ölçünlü dilde *yalan* ve *yalancı* olarak ifade edilen sözcüklerin Derleme Sözlüğü'ndeki anlam karşılıklarının ortaya çıkarılmasına çalışılacaktır.

2. Yöntem

Çalışmada öncelikle Derleme Sözlüğü taranarak *yalan* ve *yalancı* anlamındaki sözcükler tespit edilecektir. Derleme Sözlüğü'nde sözcüklere bazen tek anlam bazen de birden fazla anlam verilmiştir. Dolayısıyla tek başına *yalan* veya *yalancı* anlamı verilmiş olan madde başları *Tek Anlamlı Sözcükler* başlığı altında ele alınırken söz konusu sözcüklerle birlikte başka anlamlar da verilmiş olan madde başları *Birden Fazla Anlamı Olan Sözcükler* başlığı altında incelenecektir. Bu yapılırken sözcükler yapıları bakımından da sınıflandırılacaktır.

3. Tek Anlamlı Sözcükler

Sözlükte sadece *yalan* ve *yalancı* anlamı verilen sözcükler bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla *isim*, *fiil*, *bir isim ve bir fiille birleşerek oluşan yapılar*, *ikileme* ve *birleşik isim* başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

İsim

aburgaşık (II)¹: Yalancı. (Sarayköy –Dz.) (I, 35)

aldauk: Yalan. (Başhöyük *Kadınhanı –Kn.) (I, 210)

aldaukçu: Yalancı. (Başhöyük *Kadınhanı –Kn.) (I, 210)

aleste (I): Yalancı. (Çaltı *Gelendost –Isp.) (I, 211)

atak (I): 2. Yalancı. (*Dinar –Af.; Atabey –Isp.; *Boyabat –Sn.; *Pınarbaşı –Ky.) (I, 364)

attırgeç (II): Yalancı. (Söğüt *Tefenni –Brd.; *Alaşehir –Mn.) (I, 373)

belika: Yalancı. (Kapı *Maçka –Tr.) (II, 618)

çarpuk (II): Yalancı. (Piraziz *Şehli –Gr.) (III, 1084)

dan (V): 2. Yalan. (*Çal –Dz.) (IV, 1355)

delavcı: Yalancı. (*Yenişehir –Brs.) (IV, 1408)

- dibabı:** 1. Yalancı. (*Bucak –Brd.) (IV, 1478)
- dub:** Yalancı. (*Vize –Krk.) (IV, 1594)
- düzmece [düzenli -1, düzücü -1]** Yalancı. (Bayburt *Selim –Krk.; Aşudu *Darende –Ml.) **[düzenli -1]:** (Sonusa *Erbaa –To.; -Ezc.) **[düzücü -1]:** (Taşoluk *Göksun –Mr.) (IV, 1647)
- endeleksi:** Yalancı. (Aşağıkayı *Tosya –Ks.) (V, 1745)
- fanaz (II):** Abartılmış yalan. (*Mut ve köyleri –İç.) (V, 1833)
- farta:** Abartılmış yalan. (Yassıören *Senirkent –Isp.; Yukarı Seyit *Çal –Dz.; Ayvalı *Taşköprü –Ks.; *Ünye, Uzunmusa –Or.) (V, 1837)
- firit:** Yalancı. (*Niksar –To.) (V, 1870)
- gandagçı:** Yalancı. (-Brd.) (VI, 1910)
- gerevişten:** Yalancıktan. (*Silifke –İç.) (VI, 2000)
- hiket:** Yalan. (*Zile –To.) (VII, 2384)
- hozancı:** 1. Yalan söyleyen. (*Milas –Mğ.) (VII, 2425)
- ığrıplı:** Yalancı (-Ky.) (VII, 2458)
- ıspır:** Yalancı. (*Şebinkarahisar –Gr.) (VII, 2493)
- ingaz [ıngaz, inkas]:** Şaka için söylenen yalan. (İlyas *Keçiborlu –Isp.; Yusufça *Göhlhisar –Brd.; Umurlu *Nazilli –Ay.; -İz.; *Alaşehir –Mn.; *Burhaniye –Ba.; *Kandıra –Kc.; Çomaklıdede *Korkuteli –Ant.; *Marmaris, Ahiköy –Mğ.) **[ıngaz]:** (Kırdı *Beyşehir –Kn.) **[inkas]:** (*Buldan –Dz.; *Urla –İz.; -Ba.) (VII, 2542)
- inkas:** Yalan. (*Kula –Mn.) (XII, 4524)
- isbir:** Yalancı. (Parak *Alucra –Gr.) (VII, 2554)
- kasavancı:** Yalancı. (Çakallı –Ada.) (VIII, 2674)
- kasdancıkdan:** Yalancıkdan. (*Silifke, *Anamur –İç.) (XII, 4537)
- kasla:** Yalan. (-Tr.) (VIII, 2675)
- kavara (III):** Yalan. (-Çkr. ve çevresi) (VIII, 2687)
- kıtır (III) [kıtırım]:** Yalan söz. (-Isp.; -Mn. ve çevresi; *Edremit –Ba.; Bozan –Es.; *Kandıra, -Kc.; *Akyazı –Sk.; *Düzce –Bo.; *Taşköprü –Ks.; *İncesu –Ky.; *Aksaray, *Bor –Nğ.; -Kn.) **[kıtırım]:** (Kozagaç *Göhlhisar –Brd.) (VIII, 2847)
- kıtır:** Saçma sapan, yalan söz. (Kesirik –El.) (XII, 4557)
- kıtırcı:** Yalancı. (*Bor-Nğ.) (VIII, 2847)
- kıtırcılık:** Yalancılık. (*Bor –Nğ.) (VIII, 2847)
- kubur (VII):** Yalan. (*Kandıra –Kc.) (VIII, 2989)
- kubuz:** Yalan, gerçek dışı. (*Kandıra –Kc.) (XII, 4571)
- kundim:** Yalan. (Karaburun –İz.) (VIII, 3001)
- lekle [lele (III)]:** Yalan. (-Mğ.) **[lele (III)]:** Gölcük –Mğ.) (IX, 3071)
- lom (I):** 3. Yalan. (Tutluca, Honaz, *Çal –Dz.) (IX, 3085)
- lök (IX):** Yalan. (-Çr.) (IX, 3090)

- mızıkçı:** Yalancı. (*Akyazı çevresi –Sk.) (IX, 3195)
- ötrükçülük:** Yalancılık. (Karaçay, Başhöyük *Kadınhanı –Kn.) (IX, 3358)
- ötürük (IV):** Yalan. (Çilehane *Reşadiye –To.; Karaçay, Başhöyük *Kadınhanı –Kn.) (IX, 3360)
- partal (III) [partaval]:** 1. Abartılmış yalan. (Çilehane *Reşadiye –To.) [partaval]: (*Silifke –İç.) (XII, 4637)
- pasaf (III):** Yalan. (Adiller *Ermenek –Kn.; *Alanya –Ant.) (IX, 3403)
- peşe (II):** 2. Suçu örtmek için uydurulan yalan. (*Ağın –El.; Ağınkamunu *Arapkir –Ml.) (IX, 3435)
- peşe (III):** Yalan. (-Kr.) (XII, 4644)
- petah:** Yalancı. (*Maçka köyleri –Tr.) (IX, 3436)
- sefhot:** Yalancı. (Güney *Yeşilova –Brd.) (X, 3564)
- sodal:** Yalancı. (Turcalar *Ermenek –Kn.) (XII, 4700)
- sümtük (II):** 5. Yalancı. (-Zn.; -Ks.) (X, 3713)
- şalakgoz (I):** Yalan dolan. (-Rz.) (X, 3739)
- şavul (II):** Yalan. (Fadıl *Orhaneli –Brs.) (X, 3754)
- uydurukçu:** Yalancı, yalan söylemeye alışan. (*Alaşehir –Mn.; *Bor, -Nğ.) (XI, 4049)
- yalan:** Yalancı. (*Bor –Nğ.) (XI, 4138)
- yalançı:** Yalancı. (-Sm.; Karakoyunlu –Kr.; *Antakya –Hat.) (XI, 4139)
- yalançırak:** Arada bir yalan söyleyen. (İncekum *Silifke –İç.) (XI, 4139)
- yalon:** Yalan. (*Kaptanpaşa köyleri, *Çayeli –Rz.) (XI, 4149)
- zakkarakçı:** Yalancı tanık. (-Isp.) (XI, 4344)
- zavır (II)** Yalan. (Senirkent –Isp.) (XI, 4352)
- Fiil**
- cıfıtmak:** Yalan söylemek. (*Nazilli –Ay.) (III, 898)
- çirtmek (IV)** Yalan söylemek. (-Gaz.; -Mr.) (III, 1239)
- gaydırmak:** 3. Yalan söylemek. (Körküler *Yalvaç- Isp.) (VI, 1944)
- kıpçıtmak:** 2. Yalan söylemek. (-Çr.) (XII, 4553)
- obartmak (I):** 2. Yalan söylemek. (Şeref *Yatağan –Mğ.) (IX, 3260)
- tutuşlamak (I):** 1. Yalancı tanıklık yaptırmak. (Şıhlar *Ulubey –Or.) (X, 4001)
- yalansığmak:** 1. Yalan söylemek. (Tuzaklı *Gölpazarı –Bil.; Bozan –Es.; *Akyazı çevresi –Sk.; İğneciler *Mudurnu –Bo.) (XI, 4140)
- yalansığmak:** 2. Yalan yakışmak. (*Eğridir köyleri –Isp.) (XI, 4140)
- yamışmak (II):** 2. Yalan söylemek. (Kılbasan *Karaman –Kn.) (XI, 4156)
- zıbıtmak (III):** 2. Yalan atmak. (Detse –Kn.) (XI, 4366)
- Bir İsim Ve Bir Fiille Birleşerek Oluşan Yapılar**

- ayın oyun etmek:** 4. Yalan söylemek. (*Alaşehir, -Mn.) (I, 419)
- hava vurmak:** Yalan söylemek. (*Ardanuç –Ar.) (VII, 2309)
- öelpetere konuşmak:** 1. Yalan yanlış konuşmak. (Bayburt *Selim –Kr.) (VII, 2337)
- ingastan yapmak:** Bilerek, yalandan yapmak. (Alatepe –Ay.) (XII, 4524)
- kıtır atmak:** Yalan söylemek. (*Kandıra –Kc.; *Düzce –Bo.; -Krş.; *Bor –Nğ.) (VIII, 2847)
- kıtır atmak:** Yalan söylemek. (Kesirik –El.) (XII, 4557)
- kubuz atmak [kubur atmak]:** Yalan söylemek. (-Rz.; *Serik –Ant.) [kubur atmak]: (*Kandıra –Kc.) (VIII, 2989)
- kubuz atmak:** Yalan söylemek. (*Kandıra –Kc.) (XII, 4571)
- laf atmak:** Yalan söylemek. (-Gaz.) (IX, 3058)
- yalan atmak:** Yalan söylemek. (Fili *Biga –Çkl.) (XI, 4138)

İkileme

- apan sapan:** Yalan yanlış. (Köseçobanlı *Gülner –İç.) (I, 283)
- çap çarap:** Yalan dolan. (*Bor –Nğ.) (III, 1074)
- efil üfül:** 3. Yalan söz. (-Kü.) (V, 1669)
- firtzirt:** Yalan. (Fariske *Ermenek –Kn.) (V, 1858)

Birleşik İsim

- ağız bağı (II):** 1. Yalancı şahitlik yapacak kimseye verilen rüşvet. (-Çr.) (I, 95)
- ağzı kara:** 6. Yalancı. (Mursal *Divriği-Sv.) (I, 118)
- yüzü kara (II):** Yalancı. (*Çarşamba –Sm.) (XI, 4338)

4. Birden Fazla Anlamı Olan Edilen Sözcükler

Sözlükte bazı sözcüklerin, *yalan* ve *yalancı* anlamı yanında başka anlamlar da taşıdığı tespit edilmiştir. Bunlar da sırasıyla *isim*, *fil*, *bir isim* ve *bir fülle birleşerek oluşan yapılar*, *ikileme* ve *birleşik isim* başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

İsim

- abacı:** 1. Atıcı, yalan yanlış söyliyeni. (-İsp.) (I, 5)
- aflakçı:** Yalancı, dubaracı, düzenci. (Yeniköy *Ereğli-Kn.; *Mut-İç.) (I, 73)
- alık (II):** 3. Sözünde durmıyan, yalancı, döneç. (Navlu *Yeşilova –Brd.) (I, 217)
- allek:** 1. Düzençi, yalancı, döneç, geveze. (*Bergama –İz.; -Kü.; Aydınlı *Gebze –Kc.; *Devrek –Zn.; -Ur.; *Oğuzeli, Lohan –Gaz.; -Mr. ve çevresi; *Antakya –Hat.; *Bor, -Nğ.) (I, 224)
- angas [anges, ankas (I) -2]:** Yalan, şaka. (*Eşme köyleri –Uş.; *Güney –Dz.; *Akyazı çevresi –Sk.; Karadere *Gündoğmuş –Ant.; *Fethiye köyleri, Mğ.) [anges]: (-Nğ)
- [ankas (I) -2]:** Örencik *Yeşilova –Brd.; Dallica *Nazilli- Ay.; *Yenişehir –Brs.; *Akyazı çevresi –Sk.; Zindancılar *Ereğli –Zn.; -Bt.; Yakabağ *Fethiye –Mğ.; Çavuşköy *Babaeski –Krk.) (I, 264)

angastan, aňgastan [angasten, angesten, ankastan] Yalandan, şakacıktan, mahsustan. (Akalar *Acıpayam –Dz.; *Bartın –Zn.; Armutlu *Elmalı –Ant.; Şeref *Yatağan –Mğ.) [angasten]: (*Bor –Nğ.)

[angesten]: (Bahçeli, *Bor –Nğ.) [ankastan]: (Kayadibi *Yeşilova –Brd.; Bayralar *Elmalı –Ant.) (I, 264)

atağan: Abartıcı, yalancı. (Dereçine *Sultandağı –Af.; -Sv.; -Ky.) (XII, 4427)

beyman, béyman (I) 1. Yalan yere yemin eden, ahlâksız. (Kapıköy *Maçka –Tr.) (II, 648)

civiz (I): Yalancı, haksız. (Hisarüstü *Keşap –Gr.; Denizli *Beşikdüzü, *Vakfikebir –Tr.) (III, 990)

çala (VI): Yalan yanlı. (görme hakkında). (Çepni *Gemerek –Sv.) (III, 1047)

deledöz [deledüz]: Mayası bozuk, soyu bozuk, yalancı, döneke olan (kimse). (-Ama. Azerî köyleri) [deledüz]: (Köy *Çıldır, Kızılçakçak *Arpaçay –Kr.) (IV, 1409)

desire: Uydurma, yalan söz. (Örkenez *Yalvaç –Isp.) (IV, 1436)

dıbaracı [dibaracı]: Yalan söz ve hareketlerle başkalarını kandıran kimse. (-Tr.) [dibaracı]: (-Tr.) (IV, 1448)

dıravacı 1. Yalancı, palavracı. (*Şavşat, -Ar.; -Kr.; -Ezm.; Hisarcık –Ky.; -Kn.) (IV, 1467)

endelip: 2. Uydurma, yalan. (-Ky.) (V, 1745)

engas: Yalan, şaka. (-Uş. ve çevresi; *Gediz –Kü.; -Gaz.) (XII, 4496)

enkas: Şaka, yalan. (-Dz.; -Kü.; *Sögüt, İncirli –Bil.) (V, 1758)

forta: Yalan, palavra. (-Dy.; Yazı, Siniski *Divriği –Sv.; Kerkük) (V, 1876)

fortacı: Yalan söyleyen, palavra atan (kimse). (*Hozat –Tn.; Kerkük) (V, 1876)

gas: Yalan, şaka. (Çeltek *Yeşilova –Brd.; Oğuz *Acıpayam –Dz.) (VI, 1931)

gastan: Şakacıktan, yalandan, yalancıktan. (*Dinar –Af.; Oğuz *Acıpayam –Dz.) (VI, 1933)

gavaracı: Boş sözlerle herkesten üstün gelmek için çalışan, gürültücü, yalancı (kimse). (Çığrı *Dinar –Af.) (VI, 1938)

gubuz: 1. Yalan, abartılı söz. (Kösekaş *Hacıbektaş –Nş.) (XII, 4511)

gubuz (I) [gubudak, gudubuk, gullem]: Yalan, palavra. (Bayat, *Emirdağ –Af.; Kabaca *Senirkent –Isp.; *Sarayköy, Seyit *Çal, *Honaz ve köyleri –Dz.; -Ba.; *Sivrihisar –Es.; *Kandra, *Kocaeli –Kc.; İğneciler *Mudurnu –Bo.; -Çr.; Gökdere *Akdağmadeni –Yz.; *Bünyan –Ky.; *Bor –Nğ.; *Mut köyleri –İç.; Eldirek *Fethiye –Mğ.) [gubudak]: (*Keçiborlu –Isp.; -Nğ.) [gudubuk]: (*Bor –Nğ.) [gullem]: (Tokat –Es.) (VI, 2186)

ıgrip (I) [ıgrik (II) -1 ırıp (I) -1 ıvrıp -2]: 1. Yalan, düzen. (Başpınar *Tefenni –Brd.; -Çr.; *Zile, *Niksar –To.; *Tirebolu, Süme *Bulancak –Gr.; *Maçka ve köyleri, -Tr.; -Rz.; Hacıilyas *Koyulhisar –Sv.; Şabanözü *Polatlı, *Haymana, *Nallıhan –Ank.; Köşker –Krs.; -Nş.; -İç.; Ceylan, Dont *Fethiye –Mğ.) [ıgrik (II) -1]: (*Tosya –Ks.; -Nğ.) [ırıp (I) -1]: (-Isp.; -Brd.; Vakıt *Tavas, Honaz –Dz.; *Bozdoğan –Ay.; -Brs.; Ağlı *Küre –Ks.; Ladik *Havza –Sm.; *Suşehri –Sv.; *Milas –Mğ.; -Ed.; Kaymaklı Lefkoşe –Kıbrıs) [ıvrıp -2]: (-Ank.) (VII, 2458)

ıgrip: 1. Yalan, düzen. (Afşar, Pazarören *Pınarbaşı –Ky.; *Fethiye ve köyleri –Mğ.) (XII, 4521)

ingastan [ingazdan]: Şakadan, yalandan. (Alatepe, -Ay.; Karakuyu *Tepeköy, Dirmil *Torbalı –İz.; Şeref *Yatağan –Mğ.) **[ingazdan]:** (-İz. ve çevresi) (VII, 2477)

ırıpçı: Aldatıcı, yalancı. (-Brd.; Burhaniye *Nazilli, *Bozdoğan –Ay.; *Kurşunlu –Çkr.; *Çarşamba –Sm.; *Artova –To.; Süme *Bulancak –Gr.) (VII, 2486)

icit: Yalancı, dolandırıcı. (Üskerles *Beyşehir –Kn.) (VII, 2503)

irib: Yalan, uydurma. (Dz.) (VII, 2549)

kanırtmaç (III): Yalan, abartılmış söz. (*Gürün –Sv.) (VIII, 2624)

kankiritçi: Yalancı, düzenici. (-Yz.) (VIII, 2625)

kantin [kantel]: Yalan, hile, palavra. (*Sandıklı –Af.; Büyükkabaca *Senirkent –İsp.; Karaçay, Honaz –Dz.; Görece –İz.; Mustafa Kemal Paşa –Brs.; -Mn.; Safranbolu –Zn.; Bozan –Es.; *Bor –Nğ.) **[kantel]:** (*Bayburt –Gm.) (VIII, 2628)

kasafan [kasavan -1]: Palavra, yalan, abartılmış söz. (-Ada.; Misis, *Tarsus –İç.) **[kasavan -1]:** (*Mut –İç.) (VIII, 2672)

kasıttan: Yalan yere, şakadan. (*Maçka –Tr.) (VIII, 2675)

kavaracı: 2. Yalancı, palavracı. (-İsp.; *Çal –Dz.; *Tavşanlı –Kü.; *Bor –Nğ.) (VIII, 2687)

koflak: Abartıcı, yalancı. (-Çr.) (XII, 4563)

kubuduk: 1. Yalan, abartmalı söz ya da yalan söyleyen. (*Dinar –Af.; -İsp.; Küçükisa *Zile –To.; Hamurcu *İncesu –Ky.; Sazlıca, -Nğ.; -Kn.; *Silifke –İç.) (VIII, 2988)

kubuz (I): 1. Yalan, palavra. (*Eğridir –İsp.; *Bucak –Brd.; Kösten –Dz.; Tepeköy *Torbalı –İz.; Tokat –Es.; *Kandıra –Kc.; *Akyazı –Sk.; -Ks.; -Çr.; -Rz.; Pastarlı *Ayaş –Ank.; -Krş.; -Ky.; *Bor, -Nğ.; -Kn.; *Mut –İç.) (VIII, 2989)

kubuzçu: Yalancı, palavracı (*Kalecik –Ank.) (VIII, 2989)

kudubuk [kudibik]: 1. Yalan, kandırıcı söz. (-Yz.; *Bor –Nğ.) **[kudibik]:** (-Çr.) (VIII, 2990)

martaval: Abartılmış söz, yalan. (*Kula –Mn.; Uluşiran –Gm.; *Mucur –Krş.; Fariske *Ermenek –Kn.) (XII, 4587)

marzalak (II): Yalan yanlış sözler, martaval. (-Tr.; -Kr.) (IX, 3130)

mentereci: İşini benimsemeyen, iş yapmayan, yalan söyleyen (kimse). (Aşağıkayı *Tosya –Ks.) (IX, 3165)

moçmolculuk: Arabozuculuk, yalancılık. (Bağtepe *Kozan –Ada.) (IX, 3207)

oranlama [orannama -3, oran (II) -2]: 5. Yalan, uydurma söz. (-Ank.; Kuzgun *Karaisalı –Ada.; Navdalı *Mut –İç.) **[orannama -3]:** (Sarıkavak –Es.; Uluşiran *Şiran –Gm.) **[oran (II) -2]:** (-İç.) (IX, 3286)

orannama: 1. Gerçek olmayan, yalan. (*Mut –İç.) (XII, 4614)

oransız: 2. Düşünmeden konuşan, yalancı. (*Elmalı –Ant.) (IX, 3286)

palavara (II): Abartarak, yalan yanlış konuşma. (Cenciğe –Ezc.) (IX, 3384)

partal (I) 1. Abartılmış söz, yalan. (Yukarıseyit *Çal –Dz.; *Kandıra –Kc.; *Taşköprü, Peşman *Daday –Ks.; *Osmançık, *İskilip –Çr.; Çakıralan *Havza –Sm.; Sarayözü, Ezine, Şehsadi *Merzifon köyleri –Ama.; Karkıncık *Artova –To.; Bayadı, Sarıca *Gölköy, *Ünye –Or.; *Şebinkarahisar –Gr.; -Tr. ve çevresi; -Gm.; -Rz.; Yavuz, Şalcı *Şavşat, Bağlıca *Arduç –Ar.; Ergân –Ezc.; Hacıilyas *Koyulhisar, *Zara, Çamoğa *Divriği –Sv.; *Bünyan –Ky.; *Ermenek –Kn.; Kayarcık *Saimbeyli –Ada.) (IX, 3401)

partal (II) [partalcı]: 2. Abartarak konuşan, yalancı. (-Dz.; Perşembepazarı –Zn.; -Çr.; *Çarşamba –Sm.; *Zile –To.; Maksutlu *Şarkışla –Sv.; Kayarcık *Saimbeyli –Ada.; *Mut köyleri –İç.) **[partalcı]:** (Peşman *Daday –Ks.; -Sm.; Uzunisa –Or.; -Tr.) (IX, 3401)

pastaf: 2. Yalan, uydurma. (*Ünye –Or.) (IX, 3405)

patavra (II): Abartma, yalan. (*Ağın –El.) (IX, 3409)

porum: Abartma, yalan. (*Mudurnu –Bo.; Kurna *Kartal –İst.; -Zn.; -Ed.) (IX, 3471)

şallavcı: Abartıcı, yalancı. (*Bozan –Es.; -Çkr.; -Krş.; *Bor –Nğ.) (X, 3740)

torum (III): Yalan, uydurma söz. (İğneciler *Mudurnu –Bo.) (X, 3970)

uyduruò, uyduruk: Yalan, benzetme, düzme. (*Susurluk –Ba.; Uluşiran *Şiran –Gm.; *Güdül ve köyleri –Ank.) (XII, 4789)

uyduruk [uydurak]: Düzme, uydurma, yalan. (*Alaşehir –Mn.; Yeniköy –Ba.; *Düzce –Bo.; *Akyazı –Sk.; -Sm.; -Tr.; Maksutlu *Şarkışla –Sv.; *Bor, -Nğ.; -Ed.) **[uydurak]:** (İğdecik –Isp.) (XI, 4048)

yaltaòcı: 2. Yalancı, dolandırıcı. (Karaözü *Gemerek –Sv.) (XI, 4150)

yankaz (I) [yangaz (I) -3, yankabız, yankabiz, yankeş (IV)]: 1. Düzençi, yalancı. (*Bayburt –Gm.; *Maçka ve çevresi –Tr.) **[yangaz (I) -3]:** (*Marmaris –Mğ.) **[yankabız]:** (Büyükdere *Burhaniye –Ba.) **[yankabiz]:** (Şekveren *Edremit –Ba.) **[yankeş (IV)]:** (-Kıbrıs) (XI, 4170)

yantal: 1. Yalancı, düzençi. (Gündoğdu –Brs.) (XI, 4174)

yekli [yekle, yeklemcikten]: Yalandan, şakadan. (-Çr. ve çevresi) **[yekle]:** (Kızıldere *Ören –Mğ.) **[yeklemcikten]:** (Kesme *Eğridir –Isp.) (XI, 4230)

zantacı: Yalancı, abartarak konuşan. (Örkenez *Yalvaç –Isp.) (XI, 4348)

zartacı [zartlak (II) -2, zartlakçı, zertlek (II)] 1. Abartmalı, yalan konuşan. (Tokat –Es.; *Kurşunlu –Çkr.; *İskilip –Çr.; *Boyabat, *Ayancık –Sn.; Geçitli *Arduç –Ar.; Hacıilyas *Koyulhisar –Sv.) **[zartlak (II) -2]:** (Peşman *Daday –Ks.; *Merzifon köyleri –Ama.) **[zartlakçı]:** (*Alaşehir –Mn.) **[zertlek (II)]:** (-Ant.) (XI, 4350)

Fiil

abartmak (I) [abatmak -2]: 2. Yalan söylemek, uydurmak. (*Bozdoğan –Ay.; Şeref *Yatağan –Mğ.) **[abatmak -2]:** (*Bozdoğan –Ay.) (I, 12)

dürütmek (I): 2. Aslı olmayan bir şeyi uydurmak, yalan söylemek. (*Eğridir köyleri, Uluğbey *Senirkent –Isp.; -Brd.; *Sarayköy köyleri –Dz.; *Tire –İz.; Kemaliye *Alaşehir –Mn.; *Alayunt –Kü.; -Ks. ve çevresi; *Akşehir –Kn.; Güzelsu *Akseki –Ant.) (IV, 1637)

düşürmek: Bir kimsenin yalan ve kusurunu bulmak. (*Lapseki –Çkl.) (IV, 1640)

kızırkanmak: Yalandan nedenlerle işten kaçmak, savsaklamak. (Erecek *Dursunbey – Ba.; -Gaz.) (VIII, 2867)

otlatmak: Aldatmak, yalan söylemek. (Dallıca *Nazilli –Ay.) (IX, 3294)

uclanmak (II): Yalan, düzenle birinden çıkar sağlamak. (-Çr.) (XII, 4780)

ufatmak: Abartmak, yalan söylemek. (Ky.) (XII, 4782)

yalandırmak [yalınlamak (II) -2] Yalan söylemek, kandırmak. (Gölkonak, Yenişar *Şarkikaraağaç –Isp.) **[yalınlamak (II) -2]:** (*Fethiye –Mğ.) (XII, 4810)

yaşamak, yaşıamak: 5. Sırnaşmak, yalancılıktan ağlayarak istemek. (-Bo. köyleri; -Ed.) (XI, 4174)

Bir İsim Ve Bir Fiille Birleşerek Oluşan Yapılar

cort etmek (II) [cort atmak]: 1. Palavra, yalandan vaad etmek. (-Gaz.) **[cort atmak]:** (Uzunmusa –Or.; Göl *Kayaş –Ank.) (III, 1002)

forta atmak: Yalan söylemek, palavra atmak. (*Hozat –Tn.) (V, 1876)

gubuz atmak [gubuz sıyırmaq]: Yalan söylemek, abartmak. (Şerefli *Gelendost –Isp.; *Sarayköy, Honaz –Dz.; *Sivrihisar –Es.; *Akyazı, *Kandıra –Kc.; İğneciler *Mudurnu –Bo.; Karabüzey *Araç –Ks.; Danışman *Fatsa –Or.; *Bünyan –Ky.; *Ermenek ve köyleri –Kn.; *Mut –İç.; Fethiye –Mğ.; Afşar *Serik –Ant.) **[gubuz sıyırmaq]:** (-Ba) (VI, 2186)

kabak doğramak: Yalan söylemek, abartmak. (Limasol –Kıbrıs) (VIII, 2578)

kantin atmak [kantin etmek]: 1. Yalan söylemek, aldatmak. (*Eğridir –Isp.; *Çal –Dz.; *Alaşehir –Mn.; Bozan –Es.; -Tr.; Fethiye –Mğ.) **[kantin etmek]:** (*Bodrum –Mğ.) (VIII, 2628)

kof atmak: Yalan söylemek, abartmak. (-Çr.) (XII, 4563)

kubuduk atmak: Yalan söylemek, övünmek. (İğdecik –Isp.; *Ermenek –Kn.; Boynuyğun –Ada.) (VIII, 2988)

partal atmak [partal atmaq]: Abartılı konuşmak, yalan söylemek. (*Bünyan –Ky.) **[partal atmaq]:** (Uluşiran *Şiran –Gm.) (XII, 4637)

İkileme

afil afil [afil uful -2, aful uful -2]: 4. Yalan yanlış, baştan savma, saçma sapan, abuk sabuk. (Karapınar *Çaycuma-Zn.) **[afil uful -2]:** (Yakaköy *Keçiborlu –Isp.; Bozalan, Sarımahmutlu *Buldan, Ovacık *Tavas –Dz.; *Alaşehir –Mn.; Beşkarış *Altıntaş, -Kü.; *Düzce –Bo.; *Saray köyleri –Tk.; Tepeköy *Keşap –Gr.; *Zile –To.; Avşar aşireti *Pınarbaşı –Ky.) **[aful uful -2]:** (Giremez *Araç –Ks.; *Merzifon –Ama.) (I, 72)

afun tufun: Alelacele, çarçabuk, yalan yanlış. (*Düzce- Bo.) (I, 74)

aykırı doykuru [aykırı buykuru]: 3. Yalan dolan, yalan yanlış, dolambaçlı. (*Elmalı –Ant.) **[aykırı buykuru]:** (*Eğridir köyleri –Isp.) (I, 422)

ters türs [ters pers]: Yalan yanlış, düzensiz. (*Düzce –Bo.; -Sm) **[ters pers]:** (*Bor. –Nğ.) (X, 3895)

yalan yağış: Yalan yanlış, gelişigüzel. (Uluşiran *Şiran –Gm.) (XI, 4140)

yangır yungur: Yalan yanlış (söz için). (-Kr.; -Ezm). (XI, 4166)

Birleşik İsim

eli sinan: Yalancı, hilekâr. (*Antakya –Hat.) (V, 1718)

kılkuyruk (I): 3. Düzençi, yalancı. (-Çr.; Pınarlıbelen *Bodrum –Mğ.) (XII, 4552)

5. Sonuç

Çalışmada Derleme Sözlüğü taranarak halk ağzında *yalan* ve *yalancı* anlamında kullanılan sözcükler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada toplam 176 sözcük ve sözcük öbeği tespit edilmiştir. Sadece *yalan* ve *yalancı* anlamındaki sözcüklerin yer aldığı *Tek Anlamlı Sözcükler* ana başlığı altında 60 isim, 10 fiil, 10 bir isim ve bir fiille birleşerek oluşan yapı, 4 ikileme, 3 birleşik isim; *Birden Fazla Anlamı Olan Sözcükler* başlığı altında ise 64 isim, 9 fiil, 8 bir isim ve bir fiille birleşerek oluşan yapı, 6 ikileme, 2 birleşik isim tespit edilmiştir.

Birden Fazla Anlamı Olan Sözcükler başlığı altında yer alan sözcüklerin, *yalan* ve *yalancı* anlamına ek olarak genellikle *düzen*, *düzençi*, *dönek*, *şaka*, *palavra*, *palavracı*, *uydurma*, *abartma*, *abartıcı* gibi anlamlarla birlikte açıklandığı görülmüştür.

Türkçenin söz varlığının ortaya konmasında Derleme Sözlüğü'nde yer alan sözcüklerin yapı ve anlam açısından incelenmesi şüphesiz çok büyük bir öneme sahiptir. Bu çalışma, Derleme Sözlüğü'nde ölçünlü dilde kullanılan tek bir sözcüğün anlamını veren ne denli farklı yapının bulunduğunu ve Türkçenin söz varlığının zenginliğini gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

- AKSAN, D., 2015, *Türkçenin Sözcük Varlığı*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- BAYRAKTAR, N., 2015, Kavram, Anlam ve Biçim Boyutunda Yalan ile Yalancı Sözcükleri, *Yalan Kitabı*, (Ed. Emine Gürsoy Naskali), Kitabevi Yayınları, İstanbul, 319-330.
- ÇİFTOĞLU ÇABUK, A., 2015, Yalan Kelimesi, *Yalan Kitabı*, (Ed. Emine Gürsoy Naskali), Kitabevi Yayınları, İstanbul, 291-318.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I, 1963, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü II, 1965, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü III, 1968, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü IV, 1969, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü V, 1972, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü VI, 1972, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü VII, 1974, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü VIII, 1975, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü IX, 1977, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü X, 1978, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü XI, 1979, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü XII (EK-I), 1982, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkçe Sözlük, 2011, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 11. Baskı.

NOTLAR

¹ Sözcükler, Derleme Sözlüğü'nde geçtiği şekliyle alınmıştır. Buna göre yazılışları aynı ama anlamı farklı olan sözcükler eserde (I), (II), (III) şeklinde ayrı madde başı altında yer alırken, birbirine yakın birkaç anlama sahip sözcüklerin her anlamı aynı madde başında 1., 2, 3. şeklinde rakamlarla gösterilmiştir (1963: viii).